

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนี้ประเทศต่าง ๆ ในโลกกำลังเผชิญปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง อาทิ เช่น การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ อันเนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและขาดการจัดการที่ดี ภาวะมลพิษในเมืองใหญ่ ฝนกรด และภาวะเรือนกระจกเป็นต้น ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังเผชิญปัญหาดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งที่ประเทศไทยเคยอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันงดงาม บัดนี้ จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ได้เกิดการแก่งแย่ง และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย จนภาวะธรรมชาติขาดความสมดุลนำไปสู่ความแห้งแล้ง และภัยธรรมชาติในหลายท้องที่ รวมทั้งคุณภาพชีวิตที่ด้อยลงของประชาชนไทย โดยทั่วไปอีกด้วย ดังตัวอย่างที่ปรากฏในข่าวอยู่เสมอ เช่น องค์การสหประชาชาติระบุว่า "กรุงเทพมหานครมีมลพิษในอากาศมากกว่าขีดกำหนดขององค์การอนามัยโลกกว่า 2 เท่าตัว" ทั้งนี้เนื่องจากการเผาขยะกลางแจ้ง การใช้รถยนต์จำนวนมากและการใช้น้ำมันเชื้อเพลิง ในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสาเหตุก่อให้เกิดโรคมะเร็ง และในช่วงต้นปี พ.ศ. 2537 ยังพบว่าประชากร 13 ท้องที่ของกรุงเทพมหานครต้องประสบความเดือดร้อน เนื่องจากขาดแคลนน้ำประปา อันเนื่องมาจากปริมาณน้ำในเขื่อนใหญ่ 2 เขื่อน คือ เขื่อนภูมิพล และเขื่อนสิริกิติ์ ลดลงจนถึงจุดวิกฤต นอกจากนี้ยังประสบปัญหาการลดลงอย่างรวดเร็ว ของพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย พบว่าในปี พ.ศ. 2519 พื้นที่ป่าไม้ของไทยมี 198,417 ตารางกิโลเมตร หรือ 38.67 % แต่ในปี พ.ศ. 2534 พื้นที่ป่าลดลงเหลือเพียง 138,698 ตารางกิโลเมตร หรือ 21.07% เท่านั้น (สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย : 2538 : 13-89)

ดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นสภาพความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิด ปัญหาที่มีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของคน และนับวันมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรง ขึ้นเรื่อย ๆ และจากการวิเคราะห์ของกรมวิชาการและยูเนสโก (ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับนโยบายทางการศึกษาของ ไทย : ม.ม.ป. : 1-4) พบว่าสาเหตุของปัญหา สิ่งแวดล้อมเกิดจากปัจจัยหลายประการคือ

1. การเพิ่มประชากร
2. การใช้เทคโนโลยีอย่างไม่เหมาะสม
3. ค่านิยมไม่เหมาะสม
4. ความขัดแย้งในทางการเมือง
5. อุบัติเหตุและภัยธรรมชาติ

อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาถึงต้นเหตุของปัญหาแล้วจะพบว่า มนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังข้อค้นพบของสถาบันต่าง ๆ มีความเห็นสอดคล้องกันว่าประชาชนส่วนใหญ่ ขาดความรู้ ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมเสียหาย หรือเป็นพิษเกิดขึ้น (เกษม จันทรี่แก้ว และประพันธ์ โกยสมบุรณ์ 2525 : 2) ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนซึ่งการแก้ปัญหามสิ่งแวดล้อมทำได้หลายวิธี เช่น การปรับปรุงกฎหมายให้มีบทลงโทษรุนแรงขึ้น หรือใช้เทคโนโลยีเข้าแก้ ซึ่งก็จะทำได้ เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น เพราะมีข้อจำกัดในการใช้คือ ต้องลงทุนมหาศาล และอาจเกิด ผลกระทบอื่น ๆ ตามมา แต่พบว่าการศึกษามีศักยภาพพอที่จะช่วยแก้ปัญหามสิ่งแวดล้อมศึกษาได้อย่างถาวร เพราะการศึกษาช่วยเปลี่ยนพฤติกรรม เปลี่ยนค่านิยม ความคิดของคน ไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งที่เคยทำมาในอดีต (กรมวิชาการ : 20.2534) ดังนั้นจึงมีความ จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา และแก้ไขปัญหามสิ่งแวดล้อมทุกระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับรัฐบาล กระทรวง โรงเรียน และครูผู้สอนต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาไป พร้อม ๆ กันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบันหน่วยงานดังกล่าวก็ได้ตระหนัก และร่วมมือกัน แก้ปัญหามสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว เช่น ระดับรัฐบาลได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 อย่างชัดเจน ดังนี้คือ

1. เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติ มีศักยภาพที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน รวมทั้งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ของประชาชนในชนบทได้ต่อไป

2. ลดปริมาณมลพิษทางน้ำ อากาศ และเสียง กากของเสีย สารพิษ ให้อยู่ในมาตรฐาน ที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของคนและชุมชนในเมืองและเขตชนบท

กระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ตระหนักถึงปัญหามสิ่งแวดล้อมและเห็นความจำเป็นที่ จะต้องให้นักเรียนและประชาชนได้เรียนรู้ มีค่านิยมและเจตคติที่พึงประสงค์ต่อการแก้ปัญหามสิ่งแวดล้อม ดังความ มุ่งหมาย ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

แห่งชาติ, 2530 : 5 - 13) มีหลักการต่อไปนี้

ข้อ 2 ในฐานะที่มนุษย์ส่วนหนึ่งของธรรมชาติและจะต้องดำรงอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มนุษย์จะต้องตระหนักถึงการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ข้อ 4 ด้านสังคมบุคคลที่ได้รับการศึกษาจึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กรและสังคมรู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูล ประโยชน์แก่กันและกัน โดยไม่เห็นแก่ตัว มีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสมรวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ สามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์และ วัฒนธรรมที่ดีงามของไทย ตระหนักและปฏิบัติตามลัทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อมวลมนุษยชาติ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคม ให้มีสันติสุขรู้จักและเคารพในสิทธิเสรีภาพของตนเอง และผู้อื่น ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลก ในทางที่เหมาะสม และในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 28) ได้กำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาการศึกษาหมวดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลไว้ดังนี้

ข้อที่ 2.5 ปลุกฝังความเข้าใจและพัฒนาค่านิยมที่ถูกต้องทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการ ยังได้กำหนดแผนแม่บทโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา (พ.ศ. 2534 - 2539) ขึ้น (กรมวิชาการ : 2534 : 6) ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 โดยมีเป้าหมายระบุไว้ว่า " เมื่อถึงปี พ.ศ. 2539 นักเรียน ทุกคนและประชาชนร้อยละ 60 จะเกิดความตระหนักในอันที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งร่วมมือกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยวิธีการที่ถูกต้องและด้วยความภาคภูมิใจ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอันถาวรภาพ (กรมวิชาการ : 2534 : 24) และ ในหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

จุดมุ่งหมายข้อ 8

เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน สามารถเสนอแนวทางพัฒนาชุมชน ภูมิใจในการปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชนภูมิใจในการปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์ และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน (กรมวิชาการ, 2533 : 1)

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

จุดมุ่งหมายข้อ 9

เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในประเทศและในโลก มุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศตามบทบาทและหน้าที่ของตน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างทรัพยากร ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของประเทศ (กรมวิชาการ, 2533 : 1)

นอกจากนี้ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้มีการนำเอาสิ่งแวดล้อมศึกษา เข้าไปสอดแทรกอยู่ในกลุ่ม วิชาต่าง ๆ มากขึ้น เพิ่มเติมจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และ มัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 รวมทั้งจัดเป็นรายวิชาเลือกเฉพาะอีกด้วย เช่น ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาได้นำสิ่งแวดล้อมศึกษา เข้าไปบูรณาการในรายวิชาต่างๆ ทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยกำหนดจุดประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครองระบอบ ประชาธิปไตย และหลักธรรมของศาสนา
2. เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและ สังคมที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้
3. เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่น และประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์

4. เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อมในชุมชน (กรมวิชาการ, 2533 : 47)

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อการดำรงชีวิต โครงสร้างและรูปแบบการอยู่ร่วมกันในสังคมกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ และการปกครองและศาสนากับการดำรงชีวิต

2. เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาของสังคม สามารถแก้ปัญหา และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมตามบทบาทหน้าที่ของตน โดยใช้เหตุผลกระบวนการกลุ่มและวิธีการที่หลากหลาย

3. เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของวิทยาการศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม ชีตมันในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รัก และผูกพันกับท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

4. เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มุ่งมั่นในการทำประโยชน์ให้กับสังคมส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ (กรมวิชาการ, 2533 : 61)

หลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษานอกจากจะบูรณาการเข้าไปในรายวิชาสังคมศึกษา แล้วยังสอดแทรกอยู่ในรายวิชาภาษาไทย วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา และศิลปะศึกษา ซึ่งลักษณะการนำเสนอวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. จัดเป็นรายวิชาเลือกเฉพาะ
2. จัดสอดแทรกอยู่ตามกลุ่มวิชาต่างๆ

ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมให้นักเรียนได้ตระหนักในความสำคัญ เห็นคุณค่า และมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม

จากความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 มาตรการ นโยบายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) แผนแม่บทโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา พ.ศ. 2534-2539 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 และจุดมุ่งหมายของวิชา

สังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย โรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักเรียนและมีหน้าที่จัดสิ่งแวดล้อมศึกษาให้นักเรียน จึงต้องรับนโยบายดังกล่าวของกระทรวงศึกษาธิการมาปฏิบัติ โดยการส่งเสริมให้นักเรียนและประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อจะได้มีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพในสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมต่อไป (ประจวบจิตร คำจตุรัส, 2530 : 705) และบุคคลผู้มีความบทบาทสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรง คือ ครูผู้สอน เพราะนอกจาก การสอนแล้วยังต้องส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นเยาวชนที่จะเป็นผู้ช่วยสร้างสรรค์และพัฒนาสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าเยาวชนมีโอกาสรับรู้ทั้งในการศึกษาโดยทางตรงและทางอ้อม มีความเข้าใจในคุณค่ามากขึ้นจากสังคมที่มีความใส่ใจในเรื่องสภาวะแวดล้อม และสามารถเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้มากกว่าผู้ใหญ่ต่อไป ในอนาคตการพัฒนาให้เกิดความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการชี้แนะให้เยาวชนเหล่านี้ มีความพร้อมที่จะสร้างสรรค์สร้างประโยชน์ ช่วยหาแนวทางและให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นครูจึงมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการพัฒนาเยาวชนของชาติให้มีความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม

ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา เป็นผู้มีความบทบาทอย่างมากในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาความตระหนักเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ให้แก่นักเรียนโดยสอดแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ทั้งนี้เพราะวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม และมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพ ทั้งทางปัญญาและการใช้ปัญญาเพื่อตัดสินใจแก้ปัญหาของตนและสังคมที่อาศัยอยู่ ปัญหาสภาวะแวดล้อมเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองทุกคน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องนำมาเข้ามาสอนในวิชาสังคมศึกษามากที่สุด เพราะเป็นการสนับสนุนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาทางสังคมที่เป็นจริง (ลาวัญญ์ วิชาวุฒิกุล 2519 : 77-78) ในทำนองเดียวกัน เลียนวาร์ค เอส เคนเวิร์ทีย์ (Leonard S.Kenworthy 1962 : 3) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาว่า วิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นวิชาที่ช่วยให้เด็กมีความเข้าใจถึงมนุษยสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ของมนุษย์ชาติอื่น ๆ โดยคาดหวังที่จะให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม นอกจากนี้ เซอร์ลีย์ เอช เองเกิล (Shirley H.Engle 1960 : 301) ยังกล่าวว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี และความเป็นพลเมืองดีจะดูได้จากคุณภาพของการตัดสินใจในเรื่องส่วนรวมและส่วนตัวเกี่ยวกับความสำนึกต่อสังคม ดังนั้นจึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะสอดแทรกเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าในเนื้อ

หาวิชาสังคมศึกษา และเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ควรยึดในหลักการหรือคุณลักษณะต่างๆ ดังที่ มีนา โอวารินทร์ (2536 : 4) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตซึ่งทุกคนจะต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตตามความเหมาะสมแห่งวัย ระดับความคิดและหน้าที่
2. เนื้อหาสิ่งแวดล้อมต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาให้ทันเหตุการณ์ทันโลกโดยคำนึงถึงความรู้พื้นฐานเป็นหลัก
3. สิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นการศึกษาเพื่อสร้างและปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความสำนึก รู้จักรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง ที่อาจส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม หรือต่อชีวิตของผู้อื่น โดยส่วนรวม
4. การเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นการเรียนรู้เชิงระบบบูรณาการระหว่างวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง จึงจำเป็นที่จะต้องให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในสัมพันธภาพของสิ่งเหล่านี้
5. สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมการเรียนการสอนต้องยึดกิจกรรมการแก้ปัญหาเป็นหลัก ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมต้องรู้จักเลือกและตัดสินใจ โดยตั้งอยู่บนฐานของหลักเกณฑ์ เหตุผล และคุณธรรม
6. การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสัมผัสกับความเป็นจริง ที่ให้ประสบการณ์อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งทางด้านจิตสำนึก และการปฏิบัติ ตลอดจนความสามารถในการประเมินค่าเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม
7. สิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
8. ผู้เรียนต้องเผยแพร่ความรู้ กระตุ้นและแรงจูงใจให้ชุมชนช่วยกัน ร่วมกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงาม

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะหลักการต่างๆ ของสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แนวทางการสอนและรูปแบบการเรียนการสอนค่อนข้างปรากฏอย่างชัดเจนว่า จะต้องเน้นหนักไปในการเรียนแบบแก้ปัญหา แบบสืบสอบ แบบโครงการ แบบมีกิจกรรมการทดลอง มีทัศนศึกษา มีการศึกษาภาคสนาม มีการใช้เกมและบทบาทสมมุติ การศึกษาเฉพาะเรื่องเฉพาะสถานการณ์ มีการจัดกิจกรรมเสริมบทเรียน เช่น การตั้งชมรม องค์กรต่างๆ เพื่อพัฒนาโรงเรียน ชุมชนให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม สะอาด ร่มรื่น ส่งเสริมคุณภาพชีวิต ทั้งนี้และทั้งนั้นการเรียนการสอนจะต้องประกอบด้วยภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน โดยเน้นหนักไปทางปฏิบัติ

นอกจากนี้การจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน ต้องคำนึงถึงการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เพราะตลอดระยะเวลาที่นักเรียนอยู่ใน

โรงเรียนนั้น นักเรียนต้องเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ตั้งแต่อาคารเรียน สภาพห้องเรียน บริเวณโรงเรียน ระเบียบวินัยของโรงเรียน การอบรมสั่งสอนของครู รวมถึงบรรยากาศการอยู่ร่วมกันของนักเรียนและครูในชั้นเรียน สิ่งเหล่านี้ จะมีอิทธิพลหล่อหลอมจิตใจนักเรียนทั้งในด้านระเบียบวินัย ค่านิยม และการใช้ชีวิตร่วมกัน ดังที่บรรจง ชูสกุลชาติ (มปป.) และโกวิท วรพิพัฒน์ (2533 : 35) กล่าวสอดคล้องกันเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของ โรงเรียนว่า สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีอิทธิพลต่อนักเรียน คือ ครู อาจารย์ และสถานศึกษา ตลอดจน บริเวณโรงเรียนที่สะอาดร่มรื่น แจ่มใสมีชีวิตชีวา วัสดุอาคารสถานที่ ได้รับการดูแลพร้อมที่ จะให้ครูและนักเรียนได้ใช้ตลอดเวลาร่วมกันทำให้ครูและนักเรียนมีจิตใจที่แจ่มใส รักความสงบ เรียบง่าย ก่อให้เกิดความรักภูมิใจในสถาบัน และเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการ สิ่งแวดล้อมศึกษา ควรส่งเสริมทั้งความรู้ควบคู่กับการปฏิบัติ เพื่อให้การจัดประสบการณ์ต่างๆ สอดคล้องกับแนวคิดที่ได้จากการเรียนในห้องเรียน ดังที่ ประนอม เดชชัย (2521 : 19-22) กล่าวแสดงความคิดเห็นสรุปได้ว่า การที่จะพัฒนานักเรียนให้มีลักษณะ และ พฤติกรรมเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองดี โรงเรียนควรจัดประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นแหล่งที่นักเรียนจะได้ฝึกฝนการดำเนินชีวิตในฐานะพลเมืองดีที่เห็นความสำคัญของสิ่ง แวดล้อม เช่น ในเรื่องเกี่ยวกับการรักษาผลประโยชน์ สาธารณะ อาจให้นักเรียนมีส่วนร่วมโดยการช่วยระวังรักษา อาคารเรียน สนามหญ้า การใช้โต๊ะเก้าอี้ การใช้น้ำประปาไฟฟ้า การรักษาความสะอาด ฯลฯ และในกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังต้องเป็นการปฏิบัติกร่วมกันด้วยความเสียสละจากหลายๆฝ่าย โดยเฉพาะโรงเรียน ซึ่งเป็นฝ่ายปฏิบัติจำเป็นอย่างยิ่งต้องได้รับความร่วมมือจากผู้บริหารโรงเรียน เพราะหากว่าผู้บริหารโรงเรียนปฏิเสธไม่ให้การสนับสนุนแล้ว การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน คงจะดำเนินไปด้วยความยากลำบาก และถ้าผู้บริหารโรงเรียนเห็นความสำคัญให้การสนับสนุนแล้ว โรงเรียนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในทุกๆด้าน ทั้งให้การสนับสนุนเรื่องงบประมาณ การจัดบุคลากรรับผิดชอบดำเนินการ และการสนับสนุน ด้านสถานที่ เครื่องมือ สื่อ และ อุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้น ฉะนั้น เพื่อให้การจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา สามารถดำเนินไปตาม จุดประสงค์ของวิชาและจุดประสงค์ของการศึกษาที่มุ่งความเป็นพลเมืองดีให้แก่ นักเรียน จำเป็นที่โรงเรียนจะต้องจัดสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการเรียนการสอน ในวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาทุกๆด้าน เพราะจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่นักเรียนจะนำความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับในโรงเรียนไปปฏิบัติในฐานะพลเมืองดีของชาติต่อไป

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นว่าเป็นระยะเวลาไม่น้อย 10 ปีแล้วที่รัฐบาลและผู้รับ ผิดชอบในการจัดการศึกษาของไทย ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา และได้กำหนดบทบาทของการศึกษาทุกรูปแบบอย่างชัดเจนในอันที่จะช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศให้ลดน้อยลง แต่เมื่อได้พิจารณาหรือติดตามสถานการณ์สิ่งแวดล้อม

ล้อมของโลก และของประเทศไทย ในปัจจุบันแล้วพบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมกลับทวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง ซึ่งในจุดนี้เอง ที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสงสัยว่า กำลังเกิดอะไรขึ้นกับการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา ในสถาบันการศึกษา รวมทั้งในโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่ผู้วิจัยทำการสอนอยู่ว่า ได้ดำเนินไปถูกทางตามเป้าประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นครูสังคมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมแทบทุกด้าน สนใจที่จะศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร ทั้ง 8 ท้องที่การศึกษา เพื่อนำผลวิจัยมาเป็นแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุง และส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร ในด้าน

1. กิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาตามหลักสูตรสังคมศึกษา
2. กิจกรรมเสริมหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา
3. กิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับชุมชน
4. สภาพแวดล้อมในโรงเรียนสนับสนุนการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ทั้งด้าน

กายภาพและวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ผู้บริหารประกอบด้วยผู้อำนวยการหรืออาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการหรือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายธุรการ ฝ่ายบริการ และหัวหน้าหมวด วิชาสังคมศึกษา ครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

2. โรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร ที่ใช้ในการวิจัย คือโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา สังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในกรุงเทพมหานคร ท้องที่การศึกษา 1 - 8

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพในการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความสำนึกในการรับผิดชอบต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

ชาติ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอันจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ

สภาพและปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง ลักษณะที่ปฏิบัติจริงในโรงเรียน และปัญหาที่เกิดขึ้นในการบริหาร และจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา ของผู้บริหารและครูสิ่งแวดล้อมศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และครูสิ่งแวดล้อมศึกษาในการปรับปรุงการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางสำหรับสถาบันครูศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการจัดโปรแกรมผลิตครูสิ่งแวดล้อมศึกษา และพัฒนาครูปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพ
3. เป็นแนวทางสำหรับหมวดวิชาอื่น ๆ ได้ทำการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนครบทุกวิชา
4. เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไป